

**Journal van een reis naar Genève, Italië en Frankrijk van
Coenraad Ruysch met zijn neef Dirck van Hoogeveen**

1674-1677

Nationaal Archief, FA Teding van Berkhout, 1408

Transcriptie en editie: Alan Moss

MEI 1675: FLORENCE

72R Woensdach den 1^{en} mej. Alsoo¹ desen dach den eerste van drie achter een volgende heijlige daegen was, kost² ick niet wel iemandt aen gaen spreken, doch passeerde vermits³ het extraordinaris⁴ scoone weer mijn tijd naer de middach met in de Cassines⁵ te wandelen, alwaer het seer vermaekelijck was, te meer alsoo de luyden in groote meenichte om van het nieuwe groen te gauderen⁶ met hoopen⁷ soo hier en daer op t' gras en onder de boomen om dese tijt gewoon sijn te gaen sitten collationeeren.⁸ Ick hadde de heer Van Dam en Vander Vin⁹ bij mij.

Donderdach den 2^{en} mej hebbe ick niet bijsonders uijt gerecht, alsoo de wandelinch niet wilde deugen vermits het suere en scarpe¹⁰ tramontane.¹¹

Vrijdach den 3^{en} was het een jaer dat ick van Leijde vertrock. Naer den eeten, niet tegenstaende¹² een dichten regen en een scarpe windt, convoijeerden¹³ ick de heeren Van Winkel en Dieleman¹⁴ een half uer gaens buijten de stadt aen haer barck¹⁵, met dewelke sij naer Livorno toe wilden, en in t' wederkeeren gaf ick een visite aen de heer Van Dam.

Saeterdach den 4^{en} ginch ick kort aen den eeten de heer Malliabechi¹⁶ besøeken, die mij veel in defensie¹⁷ van Gronovius seijde tegens alle sijne berijders¹⁸, soo hier als in Hollandt. Hij toonde sich gans¹⁹ niet satisfait²⁰ over de heer Heinsius omtrent dese saeck²¹, seggende hij niet kost begrijpen hoe een wijs man sich

¹ **Alsoo.** Aangezien.

² **kost.** kon.

³ **vermits.** vanwege.

⁴ **extraordinaris.** bijzonder.

⁵ **de Cassines.** Het betreft het Parco delle Cascine.

⁶ **gauderen.** genieten.

⁷ **met hoopen.** in groten getale.

⁸ **collationeeren.** kletsen.

⁹ **de heer...Vander Vin.** Ruysch ontmoette Van Dam enkele dagen eerder toen hij aankwam in Florence. Vander Vinnen had hij al eerder ontmoet tijdens zijn verblijf in de stad in november 1674.

¹⁰ **suere en scarpe.** gure en venijnige.

¹¹ **tramontane.** De tramontana is een bijzondere windconditie gekenmerkt door een droge, koude en sterke wind.

¹² **niet tegenstaende.** hoewel.

¹³ **convoijeerden.** begeleidde.

¹⁴ **de heeren...en Dieleman.** Ruysch kwam Van Winckel en Dieleman tegens tijdens zijn aankomst in Florence.

¹⁵ **barck.** Een bark is een soort zeilschip met drie masten.

¹⁶ **de heer Malliabechi.** Antonio Magliabechi (1633-1714) was een Italiaanse geleerde, bibliofiel en bibliothecaris van groothertog Cosimo III de' Medici (1642-1723) van Florence. Ruysch ontmoette Magliabecchi tijdens zijn verblijf in Florence in november 1674.

¹⁷ **in defensie.** ter verdediging.

¹⁸ **berijders.** aanvallers.

¹⁹ **gans.** helemaal.

²⁰ **satisfait.** tevreden.

²¹ **die mij...dese saeck.** Het gaat hier waarschijnlijk om de Nederlandse geleerden en classici Jacobus Gronovius (1645-1716) en Nicolaas Heinsius (1620-1681). Over een (academisch) conflict is niets bekend. Heinsius stond bovendien op zeer goede voet met Johann Friedrich Gronovius (1611-1671), de vader van Jacobus. Zoals beschreven in hun verslagen en brieven, ontmoetten Jacobus en zijn broer Laurentius (1648-1724) tijdens hun reizen naar Italië de Italiaanse geleerde Magliabechi.

soodaenich kost laeten abuseeren.²² Naer dese visite ginch ick met Van Dam in de Cassines wandelen, alwaer het uytermaeten aengenaem was.

Sondach den 5^{en} sondt mij de heer Malliabechi de histoire²³ van t' concilie van Trente, om t' welke ick hem versocht hadde.²⁴ Des middachs was ick nevens Van Dam bij Vander Vin ten eeten.

Maendach den 6^{en} was ick aen t' huijs van de heer Dati²⁵, doch vont hem niet t' huijs, waerom ick mijn naer middach bij de heer Van Dam door ginch brengen. Wij mosten vermits den continueelen²⁶ regen in huijs sitten.

Den 7^{en} niets gedaen.

Woensdach den 8^{en}. Des daechs te vooren mij den heere Van Ankeveen te gast genoodicht hebbende, bracht ick mijn naermiddach tot den avont toe selfs daer door, alsoo ick juijst een pater daer vondt die seer aengenaem sonch²⁷, geaccompagneert²⁸ werdende door de handt viool van de heer van Ankeveen voorscreve.²⁹ Even eer ick hier naer toe ginch, wier ick gewaer dat de heer Burch³⁰ gearriveert was, dewelcke ick in passant ginch begroeten en van wie ick verstont dat hij eenich dessein³¹ naer Constantinopolen³² hadt, doch dat niet finalijck³³ seggen kost, alsoo hij oock consent³⁴ hebbende, niet te min noch meer gelt most wachten, waer op versuymt was ordre te stellen.³⁵

Donderdach den 9^{en} ginch ick des morgens den heer Burch aen sijn logement vinden en naderhandt met hem wat wandelen. Ick bracht hem op de galerije van den hartoch³⁶, te weeten daer al de werck luyden sijn. Wij saegen hier een cabinet van pietre rapportate³⁷ in bas relief dat extraordinaris fraij was, geestimeert³⁸ op twee duysent scudi.³⁹ Mede vonden wij noch onder veele andere rariteijten een cabinet dat gans van stael was, doch soo excellent

²² **kost laeten abuseeren.** in de war kon raken.

²³ **histoire.** geschiedenis.

²⁴ **de histoire...versocht hadde.** Het Concilie van Trente (1545-1563) was een vergadering van christelijke leiders, die misstanden en twistpunten in de katholieke kerk wilde aanpakken. Onder andere werd uitvoerig gedebateerd over de standpunten van protestanten.

²⁵ **de heer Dati.** Carlo Roberto Dati (1619-1681) was een Italiaanse geleerde en taalkundige. Ruysch ontmoette hem tijdens zijn eerder verblijf in Florence in november 1674.

²⁶ **continueelen.** voortdurende.

²⁷ **sonch.** zong.

²⁸ **geaccompagneert.** begeleid.

²⁹ **voorscreve.** eerder genoemd.

³⁰ **de heer Burch.** Burch was een vaste metgezel van Ruysch.

³¹ **dessein.** plan.

³² **Constantinopolen.** Constantinopel, het huidige Istanbul.

³³ **finalijck.** definitief.

³⁴ **consent.** toestemming.

³⁵ **ordre te stellen.** te regelen.

³⁶ **den hartoch.** Cosimo III de' Medici (1642-1723) was groothertog van Toscane en zetelde in het Palazzo Pitti.

³⁷ **pietre rapportate.** mozaïek.

³⁸ **geestimeert.** geschat.

³⁹ **scudi.** De scudo was een oude Italiaanse munt.

gewerckt als ick noch oijt op de galerij gesien hebbe, als oock een toestel tot de monture⁴⁰ van paert en ruyter, van gelijke al het beslach van stael, sullende het eerste aen den koninck van Vranckrijck⁴¹ vereert werden en t' laetste aen den koninck van Polen.⁴² Bij dese occasie⁴³ spraeken wij den architect van de hertoch, een seer beleeft man die ons seyde dat hij alle de reijzen van den hartoch mede hadde helpen doen.⁴⁴ Sprack veel van de fraeijheid van ons landt en hoe wel hem dat behaecht hadden. Naer de middach gingen wij wederom te saemen en gaeven een visite aen Malliabechi, naer dewelke wij Van Dam gingen vinden en met ons drien de rest van de naermiddach in de Cassine doorbrengen.

Vrijdach den 10^{en} quam de heer Maliabechi de heer Burch en mij af haelen en leijden ons op het paleijs bij de heer Paulo Falconieri⁴⁵, dewelcke wij in de anticamera⁴⁶ gingen salueeren.⁴⁷ Hij bewees ons seer veel beleeftheid, sijnde een cavalier⁴⁸ die sich door dese qualiteijt seer bemindt maect. Bij dese occasie hadden wij gelegent⁴⁹ om den ⁵⁰, secretaris van den hartoch, eertijts ambassadeur in Vranckrijck, een seer geleert en wijs man, aen te spreken en onsen dienst te presenteeren.⁵¹ Hier van daen gingen wij boven in t' appartement van den cardinael, alwaer wij tot den middach toe ons diverteerden in de scilderijen en de teijkeningen van den cardinael voorscreve. De heer Burch vindt hier groote satisfactie.⁵² In de anticamera vonden wij een Florentijns cavallier genaemt⁵³, die een seer scoone bibliotheeck nevens andere heerlijke rariteyten heeft, van de welke hij ons seer beleeft het gesicht presenteerden, soo wij hem geliefden te koomen sien. Wij begroeten noch den canonico.⁵⁴ De heer Maliabechi deedt ons de eere van ons aen alle dese luyden te presenteeren, dewijle sij in Florencen seer excelleeren. Den naer middach brachten wij met koopen door, alsoo de heer Burch een kleet wilde maeken.

73R Saeterdach den 11^{en} hadt de heer Burch audientie bij den hartoch en als den selve daer van daen quam, gingen wij met Vander Vin om eenige kamers te hueren, dewelke wij naer onse sin vonden en aen naemen, sijnde het herreberchs leven voor ons niet aengenaem. Wij kosten dien dach niet anders uijt rechten

⁴⁰ **monture.** uitrusting.

⁴¹ **den koninck van Vranckrijck.** Lodewijk XIV (1638-1715) was koning van Frankrijk.

⁴² **den koninck van Polen.** Jan III Sobieski (1629-1696) was koning van Polen-Litouwen.

⁴³ **occasie.** gelegenheid.

⁴⁴ **Bij dese...helpen doen.** Groothertog Cosimo III de' Medici van Florence (1642-1723) maakte tussen 1667 en 1669 een grote reis door Europa. Hij bezocht daarbij ook de Republiek. Van Cosimo's reis zijn uitgebreide reisverslagen overgeleverd.

⁴⁵ **de heer Paolo Falconieri.** Paolo Falconieri (1634-1704) was een Italiaanse geleerde en liefhebber van de kunsten. Ruysch ontmoette hem en zijn broer Ottavio (1636-1675) tijdens zijn verblijf in Rome.

⁴⁶ **anticamera.** voorkamer.

⁴⁷ **salueeren.** groeten.

⁴⁸ **cavalier.** edelman.

⁴⁹ **gelegent.** gelegenheid

⁵⁰ **den.** In het manuscript is hier ruimte vrijgelaten om op een later moment de naam van deze secretaris in te vullen. Mogelijk gaat het om Apollonio Bassetti (1631-1699), secretaris en vertrouweling van Cosimo III de' Medici.

⁵¹ **te presenteeren.** aan te bieden.

⁵² **satisfactie.** voldoening.

⁵³ **genaemt.** In het manuscript is hier ruimte vrijgelaten om op een later moment in te vullen.

⁵⁴ **canonico.** kanunnik. Hier is eveneens ruimte vrijgelaten.

vermits de continueelen regen, dewelke alsoo lanch geduert heeft dat de meeste boeren haer koore groen af begosten⁵⁵ te maejen en van voeder aen de paerden besteeden, t' selve over al te koop brengende.

Sondach den 12^{en} wiert in St. Marco ⁵⁶ t' lichaem van seeker heijlich geexponeert⁵⁷, veel miraculeuse reliquen in versceyde processien om gedraegen van meest alle de confraterniteijten⁵⁸ van Florencen, ten eynden den regen mocht op houden. Tegens den avont saegen wij een groote troep pellegrims⁵⁹ van Romen t' huijs koomen, wel duijsent sterck.⁶⁰ Dese hadden uijt geweest op de beurs⁶¹ van seekere confraterniteit en wierden met een solemneele⁶² processie ingehaelt, soo dat de depence⁶³ van cariteit⁶⁴ noch al grootvallen, want ieder confraterniteit doet meest dese depence in t' heijlich jaer, doende aenteijkenen ieder die mede wil reijssen om t' jubile⁶⁵ te verdienen en de middelen niet heeft en de selve vrij houdende soo lange sij uijt sijn, tot welken eijnde daechs te vooren de fouriers⁶⁶ altoos⁶⁷ af gesonden werden, t' geen de vreemdelingen op den wech somtijts⁶⁸ seer quaelijck komt, want als ick van Romen quam, hebbe ick t' beproeft. Wij gingen in ons logement.

Maendach den 13. Wij sijn den naer middach van de heer Malliabechi afgehaelt omtrent ten twintich ueren en naer t' paleijs gegaen, alwaer wij van den cardinael audiencie kreegen.⁶⁹ Syn hoocheid was seer beleeft. Hij vraegden ons eerst naer de afgeleyde complimenten waer wij van daen quaemen, wat wij gesien hadden etc. Naederhandt liep de conversatie meest op de geleerde luyden van alle oorden van de werelt. Hij sprack met grooten lof van de heer Cristiaen Huijgens⁷⁰, toonde veel genegentheid voor liefhebbers van studien etc. Dit is soo t' voornaemste van de materie⁷¹ van de audientie geweest. Naer dat wij hier van daen quaemen, gingen wij Vander Vinne aenspreken en deden hem ons aen wijzen waer dat goeden wijn voor de minste prijs te koop was om ons provisie in

⁵⁵ **begosten.** begonnen.

⁵⁶ **St. Marco.** Het betreft de Basilica di San Marco.

⁵⁷ **geexponeert.** vertoond.

⁵⁸ **confraterniteijten.** religieuze broederschappen.

⁵⁹ **pellegrims.** pelgrims.

⁶⁰ **Tegens den...duijsent sterck.** Vanwege het katholieke Jubeljaar, dat één keer in de vijfentwintig jaar werd gevierd, reisden er tienduizenden pelgrims naar Rome. In Rome werden pelgrims verlost van hun zonden. Reizen door Italië werd door die drukte een stuk moeilijker.

⁶¹ **op de beurs.** op kosten.

⁶² **solemneele.** plechtige.

⁶³ **depence.** uitgave.

⁶⁴ **cariteit.** liefdadigheid.

⁶⁵ **t' jubile.** de pauselijke zegen tijdens het Jubeljaar.

⁶⁶ **fouriers.** Een fourier is een beamte die een groep of een persoon van aanzien voorafreist.

⁶⁷ **altoos.** voortdurend.

⁶⁸ **somtijts.** soms.

⁶⁹ **t' paleijs...audiencie kreegen.** Waarschijnlijk gaat het om het Palazzo Arcivescovile, het bisschoppelijk paleis van Florence dat bewoond werd door de Italiaanse aartsbisschop van Florence, Francesco Nerli Jr. (1636-1708).

⁷⁰ **Cristiaen Huijgens.** Christiaan Huygens (1629-1695) was een beroemde Nederlandse natuurkundige en uitvinder.

⁷¹ **materie.** gespreksstof.

de huijs houdinge op te doen, t' welck hij ons aenwees en voor ons de koop⁷² maeckte, soo dat wij den selve avont noch geproviandeert wierden en om te weeten of wij niet bedroogen waeren, bleef hij bij ons eeten.

Dijnsdach den 14^{en}. Alsoo wij desen dach meest met scrijven door brachten, viel ons niet notabels voor.

73v Woensdach den 15^{en} quaemen de heeren Scorel en Van Saenen mij begroeten. Ick wist niet dat sij noch gekoomen waeren, soude anders als eerst aen haer logement geweest sijn. Dewijle de taefel gedeckt wiert, casueel⁷³ uijt mijn venster leggende, als weetende op die tijt niet anders te doen, passeerde voor bij mijn huijs tusschen 6 sbirri⁷⁴ een wel gebonden bandit op een paert, dewelcke den eerste was die ick noch in Italie gesien hebbe. Hij hadt geen noodt om wech te loopen, want sijn beenen waeren onder door den buijck van t' paert vast gevonden, syn handen met een ijseren beugel wel beset⁷⁵, rontom t' lijf een goet, sterck touw, buyten de armen om wel nauw toegekneepen en aen de sael⁷⁶ achter vast gebonden. Naer de middach waeren de heer Burch aen t' huijs van Van Dam, die wij niet t' huijs vonden, als oock de heer Dati.

Donderdach den 16^{en} was ick bij de heer Van Achelen ten eeten met de heer Burch, alwaer wij de rest van de natie⁷⁷ vonden. Wij rechten desen dach niet anders uijt als eeten en drinken.

Vrijdach den 17^{en} quam mij de heer Van Dam des morgens een brief van Livorno communiceeren⁷⁸, dewelcke ons te kennen gaf dat aldaer eenige scepen uijt Engelandt op de ree⁷⁹ laegen, van sints⁸⁰ synde naer Smirna⁸¹ te seijlen, dat veel passagiers bij nae geresolveert⁸² waeren daer op te gaen, doch wij resolveerden met den anderen om veel redenen ons convoij af te wachten. Naer de middach gingen de heeren Vanden Burch en ick de poort van Pisa⁸³ uijt wandelen lanchs de rivier, daer het admiraebel⁸⁴ vermaekelijck is ten aensien van de heerelylyke⁸⁵ plantagie⁸⁶, scoone landts douwe⁸⁷ en admirabele gesichten. Ick

⁷² **koop.** aankoop.

⁷³ **casueel.** toevallig.

⁷⁴ **sbirri.** agenten.

⁷⁵ **beset.** vastgezet.

⁷⁶ **de sael.** het zadel.

⁷⁷ **de natie.** *Nationes* waren verenigingen van buitenlandse studenten. In de zeventiende eeuw bestonden er verschillende verenigingen voor Nederlandse en Duitse studenten.

⁷⁸ **communiceeren.** overbrengen.

⁷⁹ **ree.** rede, ankerplaats.

⁸⁰ **van sints.** van plan.

⁸¹ **Smirna.** Smyrna, het huidige İzmir, is een havenstad in Turkije. Het was een logisch vertrekpunt voor een reis naar Istanbul waarvoor Ruysch al eerder plannen maakte.

⁸² **geresolveert.** besloten.

⁸³ **de poort van Pisa.** Waarschijnlijk betreft het de Porta San Frediano.

⁸⁴ **admiraebel.** zeer, aanzienlijk.

⁸⁵ **heerelylyke.** heerlijke.

⁸⁶ **plantagie.** beplanting.

⁸⁷ **landts douwe.** akkerlanden, velden.

vergeete dat wij des morgens naer Pogge Imperiale⁸⁸ geweest waeren, daer het niet minder plaijsierich is.

Saeterdach den 18^{en} ben ick des morgens aen het huijs van de heer Pantiatichi⁸⁹ geweest, doch vindt hem niet, alsoo hij te landewaert voor eenigen tijdt sich geretireert⁹⁰ heeft. Naer de middach gingen de heeren Van Dam en Burch en ick buyten de stadt wandelen de wech naer Pisa uijt, lanchs de rivier die seer heerlijk beplandt is. Omtrent een half uer gaens lecht een berchie waerop een klooster getimmert is bij de religieuse van de ordre van Monte Olivieto⁹¹, t' welck wij uijt curieusheijt⁹² om syn heerlijke situatie⁹³ eens gingen besien. Wij vonden een munnick⁹⁴ in den thuijn die, niet tegenstaende hij een leeke broeder was, ons met seer goet fatsoen ontfonch en veel beleeftheid toonde, want naer dat hij ons de sacristie hadde doen sien, nevens veele reliquie die daer bewaert wierden, waeronder drie doorne van de croone Christi⁹⁵ waeren, soo leijde hij ons het ganse klooster door en deedt ons in een van de kamers van den padre abbate⁹⁶ excellente goeden wijn scenken. Naer dat wij ons een ververst hadden, t' welck niet quaelijck quam, alsoo de wandelinch en t' weer ons seer verhet⁹⁷ hadden, leijden hij ons besijden⁹⁸ het klooster in den thuijn op een heuveltie met cijpresse ront om beplant, alwaer wij de gansche campagne⁹⁹ ondeckte¹⁰⁰, siende de heele stadt van Florence, de rievier, alle de lantsdouw, ja, selfs Pistoia. Ick beken noijt geen heerlijker gesicht gesien te hebbe. Hier van daen gingen wij soeties weder naer huijs en eijndichde den dach.

74R Sondach den 19^{en} gingen de heer Burch en ick des morgens hier en daer door de kercken wandelen om de menschen te sien. Naer den eeten aen t' huijs van de heer Dati sijnde, wiert mij geseijt dat hij naer t' landt was vertrockken om dat een van sijn kinderen aen de pockies¹⁰¹ sieck was geworden, soo dat ick om mijn tijdt te passeeren in de Cassines ginch wandelen, daer het seer vermaekelijck was, alsoo de burgers van Florencen op vrije daegen hier met wijf¹⁰², kinderen of

⁸⁸ **Pogge Imperiale.** De Villa del Poggio Imperiale was een hertogelijke villa in het nabijgelegen Arcetri.

⁸⁹ **de heer Pantiatichi.** Ruysch bezocht het Palazzo Panciatici, bewoond door de Italiaanse edelman Bandino Pantiatichi (1629-1718). Ruysch bezocht hem eerder tijdens zijn verblijf in Florence in november 1674.

⁹⁰ **geretireert.** teruggetrokken.

⁹¹ **een klooster...Monte Olivieto.** De olivetanen, een aftakking van de benedictijnen, vormden een religieuze orde. Mogelijk was dit klooster verbonden met de Basilica di San Miniato al Monte in Florence.

⁹² **curieusheijt.** nieuwsgierigheid.

⁹³ **situatie.** ligging.

⁹⁴ **munnick.** monnik.

⁹⁵ **drie doorne...croone Christi.** Het gaat om drie doornen van de krans die Christus werd opgezet toen hij aan het kruis hing.

⁹⁶ **padre abbate.** abt.

⁹⁷ **verhet.** verhit.

⁹⁸ **besijden.** naast.

⁹⁹ **campagne.** vlakte.

¹⁰⁰ **ondeckte.** beschouwden.

¹⁰¹ **pockies.** pokken.

¹⁰² **wijf.** vrouw.

vrienden haere uijtspaninch¹⁰³ hebbe en in t' groen koomen dansen, springen, collationeeren etc.

Maendach den 20^{en} des morgens met de heer Burch wat wandelende door de stadt om de selve te besien en te leeren kennen, rencontreerde¹⁰⁴ wij in t' wederkeeren naer huijs de heer Van Dam, dewelke ons proponeerde¹⁰⁵ van des naer middachs te gaen wandelen naer Petraia en Castello¹⁰⁶, twee landthuijsen, een den cardinael, het ander den harchtoch¹⁰⁷ toekomende en omtrent drie mijlen buijten de stadt naest den anderen gelegen. Wij vielen d'accordt¹⁰⁸ van kort aen den eeten dese reijs te doen. Den wech was seer vermaekelijck, gelijk de situatie van dese landtstreeck mede brencht, doch in de huijsen waeren wij soo al wat bedroogen, alsoo de selve niet extraordinaris sijn en den staet van een simpel edelman niet te boven gaen. Alleen wilden de waterwercken van Castello noch al iets syn, doch alles is slecht onderhouden en gaet te niet. Dese twee plaetsen leggen op de hoochte en voor t' gesicht admirabel en maer alleen hier om remarquabel.¹⁰⁹ De wijne die hier omtrent wasschen¹¹⁰ sijn seer goet. Selfs doet den hertoch te Castello de selve bewaeren en van tijdt tot tijdt tot syn provisie hier van daen haelen. De cantienier¹¹¹ deedt ons de graetie van een fles daer van te geven, waer mede wij wat gepleijstert¹¹² hebbende wederom naer Florencen keerden.

Dijnsdach den 21^{en} kregen de heer Burch en ick een visite van Malliabechi en ick naderhandt een t' particulier van Van Achelen, die mij quam versoeken dat ick te Leijden naer seker scilderij eens soude doen verneemen, dat den hartoch aldaer gesien hadde en t' welck nu te koop soude syn. De rest van mijn tijdt liep met de postdach¹¹³ neemen.

Woensdach den 22^{en} gingen de heer Burch en ick des smorgens de stadt door wandelen, beginnende met de wech te neemen van de Porta Romana, alle de kercken in en uijt gaende, doch vonden de magnificentie¹¹⁴ van Romen niet. De eerste kerck was St. Giovanni, geseyt het convent van de Giesuati.¹¹⁵ Verder wandelende, vonden wij de kerck van St. Felice in Piazza¹¹⁶, dewelke heel fraij de straet uijt siende, vindt men een colom van gemisculeert¹¹⁷ marmor, doch daer

¹⁰³ **uijtspaninch.** ontspanning.

¹⁰⁴ **rencontreerde.** troffen.

¹⁰⁵ **proponeerde.** voorstelde.

¹⁰⁶ **Petraia en Castello.** Het gaat om de Villa La Petraia en de Villa di Castello.

¹⁰⁷ **harchtoch.** hertog.

¹⁰⁸ **vielen d'accordt.** kwamen overeen.

¹⁰⁹ **remarquabel.** opmerkenswaardig, interessant.

¹¹⁰ **wasschen.** groeien.

¹¹¹ **cantienier.** kantinehouder.

¹¹² **gepleijstert.** gepauzeerd.

¹¹³ **postdach.** dag om brieven te verzenden.

¹¹⁴ **magnificentie.** grootsheid.

¹¹⁵ **De eerste...de Giesuati.** Het betreft de Chiesa di San Giovannino degli Scolopi, ook wel de Chiesa di San Giovanni Evangelista genoemd. De kerk werd geleid door jesuïeten.

¹¹⁶ **de kerck...in Piazza.** Het betreft de Chiesa di San Felice in Piazza.

¹¹⁷ **gemisculeert.** gemengd.

74v staet niet op, selfs geen capiteel.¹¹⁸ Dese colom is hier geset ter memoria van¹¹⁹ de victorie¹²⁰ van Marciano, bevochten bij den hartoch Cosmo de Groote.¹²¹ Al voort wandelende, passeerde wij voor bij t' paleijs van den hartoch, dat ieder weer hoe magnifieck t' selve is. Noch saegen wij de kerck van St. Spirito¹²², di al van de beste is van Florence, en voort' gaende, naemen wij die van de carmeliten op.

Wij passeerde in dese onse wandelinch veel fraeije huijsen en trachten eenige te sien, doch kosten daer toe niet geraeken werden, tot op andere tijt uijt gestelt. Wij passeerden noch over de brugge, genaemt Ponte de la Santa Trinita¹²³, die seer heerlijk en massif gebouwt, moetende resisteeren¹²⁴ in winter tijden als anders aen scrickkelyke forse¹²⁵ van waeter. Soodaenige bruggen leggen tot vier in getal aen de rivier de Arne¹²⁶, waer van een aen weder syde met huysen betimmert synde beter naer een een straet geleijkent. Dese brugge over sijnde, quaemen wij in de kerck genaemt La Santa Trinita¹²⁷, dewelcke niet lelijck is van binnen en van buijten, een seer scoone faciata¹²⁸ heeft. Voor de selve staet een colom van granito¹²⁹ volgens de Corintiasche ordre¹³⁰ van een notable groote en soude in den diameter drie bracie¹³¹ volgens dede maet hebben. Op dese colom staet een groot beelt, betijkenende de justitie.¹³² t' Selve is van porfir en daerom considerabel.¹³³ Verders passeerden wij voor bij t' paleijs van Bartolini en die van Strozzi¹³⁴, Alexandro de Medici¹³⁵, de gli Antonori¹³⁶ en de huijsen van Cosmo Pasquali en Lorenzo Jacomi¹³⁷, ons naer huijs toe begevende, alsoo de middach ons die maech al hadt doen klaegen.

Donderdach den 23^{en} gingen wij des morgens wederom een andere voijage¹³⁸ doen, doch alsoo t' selve ock meest in kerken bestaet en al die saeken meest al even eens sijn, sal ick daer van niet particuliers¹³⁹ seggen. Naer de middach

¹¹⁸ **capiteel.** Een kapiteel is het kopstuk van een zuil.

¹¹⁹ **ter memoria van.** ter herinnering aan.

¹²⁰ **victorie.** overwinning.

¹²¹ **de victorie...Cosmo de Groote.** In 1551 versloeg Cosimo I de' Medici (1519-1674), groothertog van Florence, de Republiek van Siena bij het plaatsje Marciano della Chiana.

¹²² **de kerck van St. Spirito.** Het betreft de Basilica di Santo Spirito.

¹²³ **Ponte de la Santa Trinita.** Het gaat om de Ponte Santa Trinita.

¹²⁴ **resisteeren.** tegenhouden, weerstaan.

¹²⁵ **forse.** kracht.

¹²⁶ **Arne.** Arno.

¹²⁷ **La Santa Trinita.** Het betreft de Basilica di Santa Trinita.

¹²⁸ **faciata.** gevel.

¹²⁹ **granito.** graniet.

¹³⁰ **Corintiasche ordre.** De Korinthische orde is, naast de Dorische en de Ionische orde, een van de drie Griekse bouwstijlen.

¹³¹ **bracie.** Een braccia is een lengtemaat ter grootte van een uitgestrekte arm.

¹³² **Op dese...de justitie.** Justitia is de Romeinse godin van het recht.

¹³³ **considerabel.** aanzienlijk.

¹³⁴ **t' paleijs...van Strozzi.** Het betreft het Palazzo Bartolini Salimbeni en het Palazzo Strozzi.

¹³⁵ **Alexandro de Medici.** Het is onduidelijk om welk gebouw dit gaat.

¹³⁶ **de gli Antonori.** Het gaat om het Palazzo Antinori.

¹³⁷ **de huijsen...Lorenzo Jacomi.** Het gaat om huizen van de invloedrijke families Pasquali en Giacomini.

¹³⁸ **voijage.** reis.

¹³⁹ **particuliers.** in het bijzonder.

gingen wij in de Annentiatie¹⁴⁰, sijnde geappointeert¹⁴¹ van de pater sacrista¹⁴², dewelke ons alle de ornamenten nevens al t' silverwerck liet sien. Hier soude een scilderij sijn van de Madonna¹⁴³, dat seer miraculeus is. Voor in t' inkoomen van den kerck is een vestibulum¹⁴⁴ dat voor nota¹⁴⁵ hancht van miraculen aldaer gedaen. Selver is t' klooster rontom behangen. In dese kerck is de capelle daer dese scilderij bewaert wert. De selve is de oorsaek van de naem van dese kerck, want de scilderije beelt de bootschap uijt en daer van den Anontiate genaemt. De scilder soude t' gansche scilderij opgemaect hebben op de tronie¹⁴⁶ van Maria, dewelck hij bevreest sijnde te beginnen om dat hij mejnde sijn pinceel niet bestandt genoeg was dit aengesicht te maeken, in slaep soude gevallen sijn en dewijle hij ruste, soude een engel t' werck voor hem gedaen hebben en dit is de oorsaek van alle de miraculen. De capelle is seer heerlijk met pietre rapportate rontom van binnen beset. Het autaar¹⁴⁷ is van massif silver en heeft een sacristije appart die wonderlyck rijck is. Wij saegen noch het eene clooster van de dominicaenen, want sij hebben der twee in Florensen, genaemt St. Marco.¹⁴⁸ Hier is een seer fraje bibliotheek, die ons oock getoont wiert, en dewijle wij hier mede besich waeren, quam een Franse paeter van onse kennis boven daer wij onsen naer middach met praeten voorts mede door brochten.

Vrijdach den 24^{en} naemen wij weer als vooren des morgens de wandelinch aen door een ander quartier¹⁴⁹ van de stadt. Wij vonden wel dat Florenzen met recht 'La Bella' genaemt mach werden¹⁵⁰, doch dat is maer ten reguarde van¹⁵¹ de rivier, situatie en eenige scoone straeten, want een weijnich ter syden af raekende, is het niet veel te beduijden. Oock de soonheid van gebouwe kan niemant ten hoochste charmeeren die Rome gesien heeft. Wij saegen t' ander clooster van Santa Maria Novella¹⁵², te weeten t' ander dat bij de dominicanen beseten wort. Voor dit clooster is een groote plaets daer twee metae¹⁵³ staen om de welke noch alle jaeren wetlopen met waegens gedaen werden op de manier van de oude Romeijnen. Naer de middach gaeven wij een visite aen de heer Maliabechi.

Saeterdach s' morgens deden wij onse laetste wandelinch door de stadt, alsoo wij eyndigde te sien alle de plaetsen en straeten in Florenzen. Onder t' notabele was

¹⁴⁰ **de Annentiatie.** Het betreft de Basilica della Santissima Annunziata.

¹⁴¹ **geappointeert.** afgesproken.

¹⁴² **de pater sacrista.** de pater van de sacristie.

¹⁴³ **de Madonna.** Maria.

¹⁴⁴ **vestibulum.** vestibule, entree.

¹⁴⁵ **nota.** notitie, herinnering.

¹⁴⁶ **de tronie.** het gezicht.

¹⁴⁷ **autaar.** altaar.

¹⁴⁸ **St. Marco.** Het gaat waarschijnlijk om het klooster van de Basilica di San Marco.

¹⁴⁹ **ander quartier.** andere wijk.

¹⁵⁰ **Wij vonden...mach werden.** Florence had de bijnaam 'de mooie'. Ook andere steden hadden dergelijke bijnamen, zoals Rome, Bologna en Venetië.

¹⁵¹ **ten reguarde van.** ten aanzien van.

¹⁵² **clooster van Santa Maria Novella.** Het betreft het klooster van de Basilica di Santa Maria Novella.

¹⁵³ **metae.** Metae waren kegelvormige zuilen in een Romeins circus voor wagenrennen, waar mannen hun paarden zo kort mogelijk omheen moesten sturen.

75v

de kerk van St. Lorenzo.¹⁵⁴ In de kerck, die seer fraij en magnifijck gebouwt is, remarqueerde¹⁵⁵ ick twee dingen die ick maer aenteijken wil, alsoo ick onmogelijck van alles notitie houden kan, maer alleen t' geen wij memorabelst sciijt wil aenteijkenen, te weeten de nieuwe en oude sacristije. De nieuwe is een capel die seer magnifijck is en van een noble architecture. Hier werden alle de lichaemen van de afgestorvene¹⁵⁶ van t' huijs van Medices bewaert¹⁵⁷, sijnde haere kisten gestelt onder sekere machines van hout die seer venerabel¹⁵⁸ sijn, swart gescildert en vergult, in t' midden daer op de ducale¹⁵⁹ croon staende met de inscriptie wie sij geweest.¹⁶⁰ Dese lichaemen werden hier bewaert tot de tijdt dat de capel van de hartoghe aen dese kerck annex¹⁶¹ voltrockken sal sijn, als wanneer ieder in de selve getransporteert sal werden. De oude sacristije diende eigentlijck. In de selve wiert ons getoont een begraefenis van porfier, met veel ornamente van bronse. In de selve waeren rustende de lichaemen van Giovanni en Pedro, beijde sonen van Cosmo de Medici.¹⁶² Naer den eeten waeren de heer Burch en ick aen t' huijs van de heer Pantiatichi, doch vonden hem niet, alsoo hij sich noch op t' landt hielt.

Sondach den 26^{en}. Naer de middach omtrent ten twintich ueren gingen wij met monsieur Vander Vin, die ons was koomen besøeken, bij de heer Van Dam en soo gesaementlijck naer de kerck van St. Fiorenzo, alwaer t' feest was¹⁶³, om de musieck te hooren, doch alsoo t' gedranck soo groot was dat wij van hette meenden te stickken, soo gingen wij hier van daen en den tijdt in den thuijn van den hartoch door brengen, daer het extraordinaris vermaeckelijck was. De hette begon ons omtrent dese tijdt al lustich¹⁶⁴ aen te tasten.

Maendach den 27^{en} gingen wij des morgens bij signeur¹⁶⁵ Leonardo van der Vin, hem versoekende van ons op de galerije te geleijden, t' welck hij dadelijck beloofden te doen, doch soo als wij de jongen sonden aen de garderobbe, kreegen wij tot antwoord dat het des naernoens¹⁶⁶ beter gelegen soude koomen, waerom wij de reijs uijtstelden tot de voornoemde tijdt opscorten, wanneer wij wederkoomende een man rencontreerde die cabinette van pietre rapportate maeckten, ons seer versoekende wij soude met hem gaen in sijn huijs niet verre van hier, daer hij wilde ons iets curieus¹⁶⁷ laeten sien, lichtelijck hoopende van

¹⁵⁴ **de kerk van St. Lorenzo.** Het betreft de Basilica di San Lorenzo.

¹⁵⁵ **remarqueerde ick twee dingen.** merkte ik twee dingen op.

¹⁵⁶ **afgestorvene.** overledenen.

¹⁵⁷ **Hier werden...Medices bewaert.** De Basilica di San Lorenzo had een afzonderlijke kapel voor de invloedrijke Italiaanse familie De' Medici.

¹⁵⁸ **venerabel.** respectabel, eerbiedwaardig.

¹⁵⁹ **ducale.** hertogelijke.

¹⁶⁰ **geweest.** geweest zijn.

¹⁶¹ **annex.** daaraan gelegen.

¹⁶² **In de...de Medici.** Piero (1416-1469) en Giovanni (1421-1463) waren zonen van Cosimo de' Medici (1389-1464).

¹⁶³ **de kerck...feest was.** Het is onduidelijk om welke kerk het hier gaat.

¹⁶⁴ **lustich.** flink.

¹⁶⁵ **signeur.** Onzekere lezing.

¹⁶⁶ **des naernoens.** de namiddag.

¹⁶⁷ **curieus.** nieuwsgierig.

ons iets te sullen verkoopen. Wij lieten ons persuadeeren¹⁶⁸, alsoo wij een half uer te vroegh gekoomen waeren. Wij saegen bij desen meester seer scoone dingen en naer een groote dancksegginge gingen wij wederom naer de galerije. De selve is een taemelijke brede straet, doch in plaets van huijsen is de selve aen wedersijde een galerije van colommen, daer men onder door gaet van t' oude paleijs of de groote plaets tot aen de rivier de Arne, alwaer dese twee galerijen gebonden¹⁶⁹ werden door een dwaes galerij, alwaer boven de middelste arcade¹⁷⁰ het beelt staet van den fondateur¹⁷¹ Cosmo de Groote. Uijt dese galerije gaet men aen wedersijde in de plaetsen geappropriert¹⁷² voor de magistraeten. Boven op dese colommen is de galerije alwaer al de handtwerkers sijn. Ieder venster heeft syn balcon met een steene balustraden.

76R Boven het apartement is de galerije alwaer de curieusheid en kostelijckheden van den hartoch in kamers daer annex bewaert werden. In de galerij staen een groot getal van excessive scoone beelde, busten etc, soo antijck als modern. De kostelijckheden, bestaen uyt scilderijen, staefels¹⁷³ van pietre rapportate, waer onder een op tweemaal hondert duijsent scudi geestimeert wort. De selve is alle mael van harde steen, behalve de paerlen, diamanten, smarachde, rubinae¹⁷⁴ etc. die daer in leggen. Draijwerck¹⁷⁵, kristallen, gout, silver, anticaelie¹⁷⁶, naturalia¹⁷⁷, juweelen, nevens hondert andere kostelijckheden van cabinetten, sculpture, exotica¹⁷⁸ etc. Hier is oock een kamer vol alderhande soort van waepen en geweer, waer onder seker instrument gevonden op t' lichaem van een Duijtsse vrouw, die ick geloof een Itaeliaens man gehadt heeft, want de Duijtsers haer jaloesie beelde ick mij niet in dat soo verre gaet. Niet te min staen hier eenige Duijtsse letters op. Dese galerij of dit gebouw is seer groots, getimmert volgens de Dorice architecture.¹⁷⁹ Tegens den avont lieten wij ons vinden ten huijsen van signeur Leonardo Vander Vin, alwaer de heer Van Ankeveen vonden. Wij waeren principael¹⁸⁰ versocht om aldaer een Engelsman te koomen hoore speelen op de handt viool, die wij seer nobel in sijn kunst vonden, en naer dat wij wat gecollationeert hadden, musiceerden wij gesaementlijck wat, te weeten hij, den heer Van Ankeveen, een pater en ick.

Dijnsdach den 28^{en} gingen de heer Burch en ick des morgens op de bibliotheek van den hartoch, tot den middach toe met lesen onsen tijdt door brengende. De heer Maliabechi hadde ons geseijt dat hij daer altoos des ochtens sich ophiel¹⁸¹ en dat wij lesen en sien kosten wat wij begeerden. Ick was nieuwsgierich om

¹⁶⁸ **persuadeeren.** overhalen.

¹⁶⁹ **gebonden.** Onzekere lezing.

¹⁷⁰ **arcade.** boog.

¹⁷¹ **fondeur.** stichter.

¹⁷² **geappropriert.** bestemd.

¹⁷³ **staefels.** Onzekere betekenis.

¹⁷⁴ **rubinae.** robijnen.

¹⁷⁵ **Draijwerck.** keramiek.

¹⁷⁶ **anticaelie.** kunstvoorwerpen, producten van de menselijke hand. Onzekere betekenis.

¹⁷⁷ **naturalia.** naturaliën, (onderdelen van) planten en dieren.

¹⁷⁸ **exotica.** exotische voorwerpen.

¹⁷⁹ **de Dorise architecture.** De Dorische orde is, naast de Ionische en de Korintische orde, een van de drie Griekse bouwstijlen.

¹⁸⁰ **principael.** met name.

¹⁸¹ **ophiel.** ophield.

seeker manuscript, sijnde het eenichste dat in de wereltd soude sijn te lesen, te weeten de laetste centuria van het Ragualhio.¹⁸² Ick heb abuijs¹⁸³ van de *Pietro di Paragone* van Boccalini, de welke ick absolveerde¹⁸⁴ en scrickkelijck scerp vont tegens Spanie.¹⁸⁵ Naer de middach gingen wij ten twintich ueren buijten de stadt wandelen.

Woensdach den 29^{en} niet bijsonders uijt gerecht.

Donderdach den 30^{en} brachten wij voor de tweede mael den gansen morgen onsen tijdt door in des cardinaels teijkeningen, die seer fraij en raer¹⁸⁶ sijn en in een seer considerable quantiteit. De kerel dewelke ons de selve toonde, seijde dat de cardinael selfs bij ons op de camer gekoomen soude sijn, ten waere beset geweest was, t' welck hij veel doet als hij siet dat men curieus is. Oock soude hij in de heer Burch naer mijn oordeel satisfactie gehadt hebben. Naer de middach gingen wij met de heer Van Dam wandelen naer Poggio Imperiale. Sijn edelheid quam ons ten dien eijnde besøeken en uijthaelen.

Vrijdach den 31^{en} mej waeren wij des morgens aen de bibliotheeck, doch kosten daer niet in, alsoo even te vooren de heer Maliabechi door de cardinael ontbooden was. Verders niet bijsonders uijtgerecht.

¹⁸² **de laetste...het Ragualhio.** De Italiaanse schrijver Trajano Boccalini (1556-1613) publiceerde in 1612 de satire *Ragguagli di Parnaso* (1612), 'Nieuwsbrief van de Parnassus'

¹⁸³ **abuijs.** per ongeluk

¹⁸⁴ **absolveerde.** voltooide, uit las.

¹⁸⁵ **ick heb...tegens Spanie.** Ruysch kreeg per ongeluk een ander werk van Boccalini te lezen, de *Pietra del paragone politico* (1615).

¹⁸⁶ **raer.** zeldzaam.